

Vicent Cremades i Arlandis

L'ESGLÉSIA EN LA TRANSICIÓ
LA REVISTA SAÓ (1976-1983)

L'ESGLÉSIA EN LA TRANSICIÓ
EL FET NACIONAL AL PAÍS VALENCIÀ
LA REVISTA SAÓ (1976-1983)

Vicent Cremades i Arlandis

Primera edició: setembre 2013
D'aquesta edició
Editorial Riu blanc, S.C., 2013
fax: 962 865 588
telèfon: 962041589
editorialriublanc@riublanc.com

Disseny de coberta: Mercè Navarro

ISBN: 978-84-938029-7-4
Dipòsit legal: b. V-1794-2013

Es reserven tots els drets
cap part d'aquesta publicació no pot
ésser transmesa, reproduïda o emmagatzemada
per cap mitjà digital ni analògic sense permís
de l'editorial

A Helena i Roger.

*A tots els amics, companys i coneguts
amb qui he compartit aquesta Història.*

*Als qui van viure la Transició amb l'es-
perança que tot era possible.*

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	11
METODOLOGIA	15
1. Estat de la qüestió	15
2. Situació temporal	26
3. Hipòtesi de partida o interpretació inicial	32
CAPÍTOL I	
ESGLÉSIA INSTITUCIONAL VALENCIANA	
ABANS I EN LA TRANSICIÓ	37
1. El marc eclesiàstic	39
2. Arquebisbes i bisbes	41
3. El seminari	49
3.1 Els rectors	49
4. La formació del clergat: Alumnes i professors	56
CAPÍTOL II	
L'ESGLÉSIA VALENCIANA EN TRANSFORMACIÓ:	
A L'ENCONTRE DEL POBLE	65
1. La litúrgia i l'ús de la llengua	66
2. La intel·lectualitat	69
3. L'estètica	72
4. L'acció pedagògica i educativa	74
5. El món obrer	76
6. El compromís dels laics	77
CAPÍTOL III	
LA REVISTA SAÓ: GÈNESI I MARC HISTÒRIC	81
1. El valencianisme d'inspiració cristiana durant el segon franquisme	88
1.1 <i>Sicània</i>	91
1.2 <i>Valencia Cultural</i>	92
1.3 <i>Gorg</i>	96
2. El context de les publicacions de caràcter religiós de l'època	99
2.1 <i>Anales del Seminario de Valencia</i>	102
2.2 <i>Iglesia Viva</i>	

CAPÍTOL IV	
EL NAIXEMENT DE <i>SAÓ</i>	103
1. El context social i polític	103
2. Fundació de l'editorial <i>Saó</i>	106
3. Els directores. El grup promotor. Formació personal i acadèmica	108
4. Protagonistes destacats	110
5. Principals col·laboradors	111
6. Les seccions de la revista i d'altres qüestions	112
CAPÍTOL V	
LA LÍNIA IDEOLÒGICA DE LA REVISTA	115
1. L'opció fonamental davant el conflicte església i societat	118
2. La visió de la Transició política i eclesial des del núm. 1 al 58	123
A MANERA DE CONCLUSIONS	139
AGRAÏMENTS	157
CRONOLOGIA DE LA TRANSICIÓ POLÍTICA: PAÍS VALENCIÀ	159
ANNEXOS DOCUMENTALS	175
FONTS PRIMÀRIES	189
- Arxius i biblioteques	189
- Entrevistes personals	189
FONTS HEMEROGRÀFIQUES	189
- Premsa diària	189
- Revistes i publicacions periòdiques	190
BIBLIOGRAFIA	191

INTRODUCCIÓ

L'esdevenir dels pobles, les seues creences i els seus símbols no persisteixen en un curs estable, malgrat el control del poder que s'esforça a mantenir-se fermament. De vegades, com fan els rius, se n'ixen de mare i decideixen canviar l'orientació del seu curs. En aquestes situacions d'impuls vital col·lectiu és quan la història s'obre a nous horitzons que ens porten a perspectives noves i diferents i, consegüentment, a un estat de somnis acomplits o d'esperances perdudes.

L'objectiu principal del nostre estudi se centra en investigar la Transició al País Valencià a través dels continguts de la revista *Saó*¹. Si hem escollit aquesta eina d'informació és sobretot perquè la seua actitud no ha estat solament la d'un observador perspicaç que segueix atentament els diferents esdeveniments que van configurant la nova situació. No és només un testimoni del temps que volem investigar sinó també un actor que ha volgut involucrar-se en els fets.

D'entrada volem remarcar que no és casual que el naixement de la revista *Saó*, l'any 1976, coincidira amb un dels moments més intensos i dramàtics de la Transició cap a la democràcia.

¹ El present treball de màster s'emmarca dins de les investigacions realitzades en el curs de "Cultures polítiques del franquisme. Intel·lectuals, universitat i canvi social".

Abans d'endinsar-nos directament en la situació de l'Església en la Transició, farem un breu recorregut per les particularitats més significatives de la ideologia del nacionalcatolicisme en la nova conjuntura. I també, de manera especial, parlarem dels fenòmens que es donen tant en la societat com en la política, i com, a través dels quals, podem examinar la seua evolució vers un catolicisme més integrat en la societat i més compromès amb ella.

El punt de partida serà analitzar la situació de l'Església per a poder comprendre millor els processos socials, polítics i culturals que anaren produint-se al si de la mateixa institució. Sens dubte aquests repercutiran en els moviments socials i polítics que succeiran al llarg del procés de la Transició. Justament és enmig d'aquests moviments on es desenvoluparà la dissidència i l'oposició al Règim de Franco.

Si hi ha una circumstància que no podem oblidar és, sens dubte, que l'Església continuava vivint en un context impregnat de la ideologia del nacionalcatolicisme, que justament era el que conformava el nucli essencial de la ideologia oficial del règim franquista. Ho portava fent, en la pràctica, des de la postguerra. És a partir d'aquests fets que aquesta ideologia entrarà en conflicte amb les aspiracions dels moviments seglars i del clergat que lluitaven en contra del franquisme.

Un dels llibres que millor estudien aquest període és el de Feliciano Montero, un professor especialitzat en la història del catolicisme social contemporani. Al llarg de la seua acurada anàlisi, l'autor resumeix de manera precisa els vint anys finals del franquisme. Al principi, en parlar-nos del Concili Vaticà II i dels pontificats de Joan XXIII i de Pau VI, va descrivint-nos els passos que donaren tant l'Església com els catòlics de base. La seua mirada és tan oberta com

² Montero, Feliciano. *La Iglesia: de la colaboración a la disidencia (1956-1975)*. Madrid, Ediciones Encuentro, 2009.

intensa, i abraça tot allò que es mou en el nou horitzó. Si bé parla de manera especial dels militants dels diversos moviments d'Acció Catòlica, també ho fa d'aquells que van inspirar l'Assemblea Conjunta de bisbes i sacerdots, l'any 1971. El seu principal objectiu era desenganxar-se definitivament del règim autoritari, fent autocrítica de les actuacions anteriors i abandonant qualsevol rastre del nacionalcatolicisme.

La revista *Ecclesia*³, en fer-nos un comentari del llibre que acabem d'esmentar, ens diu que aquest període de temps va estar dominat per la dissidència: una externa i pública, la de molts catòlics amb el règim polític, i l'altra, aquesta interna, entre alguns catòlics i algunes jerarquies eclesiàstiques.

La divisió que es va produir va ser decisiva en el desenvolupament dels fets. Calia actuar amb cautela i prudència, ja que molts dels polítics de les primeres legislatures del tardofranquisme havien estat vinculats a l'Església. Per tal d'aconseguir que el règim totalitari caminara cap a la democràcia. I també perquè aquesta estiguera marcada per un afany de reconciliació.

Tres són les parts que conformen el fil conductor del present estudi. En la primera, que serà la més breu, ens endinsarem en l'estudi de l'Església valenciana com a institució. Per això la situarem en el marc històric eclesiàstic, on també penetrarem en l'ambient del Seminari, sotmès encara a una reglamentació tan arcaica com arbitrària. Això mateix ens permetrà considerar la formació del clergat.

En la segona part analitzarem l'Església valenciana en transformació, és a dir, el naixement d'una altra església més arrelada amb el poble i amb la societat d'aquell moment. Més lluny del Dret Canònic i més a prop de l'esperit evangèlic. No hem d'oblidar que fins aleshores l'èxit de l'Església es fonamentava, entre d'altres coses, en el manteniment

³ Número 3519, 22 de maig de 2010, Madrid.

dels seus privilegis i en els interessos dels poderosos. En aquell moment aquesta aliança s'havia convertit precisament en el seu fracàs. D'ací naixien totes les barreres i obstacles per poder aportar una saba de vida, de solidaritat i compromís amb els pobres, que havia abandonat completament.

En la tercera analitzarem quina va ser la situació de l'Església al País Valencià durant la Transició. Començarem fent una exposició del context i el marc històric de la fundació de la revista *Saó*. Després farem unes referències, amb notes i informes, sobre el valencianisme d'inspiració cristiana durant el segon franquisme. I clourem aquesta part analitzant el moment del naixement de la revista així com el contingut de la seua línia ideològica.

Dins de l'últim apartat indicarem quines són les característiques de la societat valenciana des del punt de vista cristià. Tot seguit, i de manera minuciosa i prolixa, descobrirem la visió que dona la revista *Saó* sobre la Transició al País Valencià, tant a nivell cultural, social i polític com a nivell eclesial.

La part fonamental del present treball d'investigació serà analitzar el procés de Transició a la democràcia en el País Valencià mitjançant la revista *Saó*. Parafraçant l'article del professor Ismael Saz, caldria investigar la cultura política cristiana en la Transició.

Hem de considerar que fem una anàlisi general del fenomen d'una transició cap a la democràcia. En aquest cas parlem de l'última que tingué lloc al nostre País de manera accelerada. Cal considerar que, com en tot canvi de cicle històric, ens situem dins d'un període que genera incertesa i inseguretats davant dels nous horitzons oberts i de les perspectives a escollir. També donarem fe i constància de l'existència d'uns comportaments polítics i socials. Alguns d'ells estaran marcats per l'esplendor dels somnis acomplits. D'altres apareixeran marcats per la ceguesa de les esperances perdudes.